

Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů

MIROSLAV KUNŠTÁT

The New German Government and the Moral-Historical Dimension of Czech-German Relations

Abstract: During both occasions of the 1st anniversary of the German Grand Coalition government CDU/CSU and SPD (2005/2006) and of the 10th anniversary of the Czech-German Declaration on reconciliation (1997) the author analysis the recent German foreign policy, especially the role of past burdens in the bilateral relations. Gradually, although they faced many complications, both a legal and political solution was found, and instilled, creating a prevision for, and to a certain degree institutionalizing “the culture of historical controversy”. The rhetoric of historical guilt and responsibility slowly disappears in Germany’s relationships to the states of Central and East Central Europe, it relates also to the reconciliation rituals. On the other hand the new German government (with the CDU-chancellorship) has accepted all declarations and treaties made by preceding governments, including those which deal with property issues between the F.R.G. and Poland/Czech Republics respectively. The main dash is not drawn between any single political camps; rather nowadays, it is drawn right across the German society and their political elites. Especially the topic of World War II and its victims has become a conventional subject and one of public historical memory. This appeared shortly after the new government was appointed into office, as well as the idea that the moral-historical dimension of the Czech-German, Polish-German (and any other neighbors to Germany) relations will not disappear, but instead achieve a new quality. Only the role of moderator will be given to the governments and to the political sphere. Parallel to the departure of the last generation of contemporaries, the theme will be changed, and there will be only one of many reference frameworks in German relations to its neighbor states and their societies. This will, however, not be a linear process: relapsing is not excluded and it will depend on the responsibility and maturity of the political elites as well as the quality of the Czech-German “community of interests” (including the constituting role of European Security and Energy policies), as to how they will be managed.

Key words: German Foreign Policy after the Election 2005, Czech-German Relations, Czech-Bavarian Relations, Czech-Saxonian Relations, Public Culture of the Historical Memory, The Role and Identity of the Organizations of German Refugees.

Otázky, spojené s minulostí a spjaté především s rozdílnou optikou právního, historického a morálního hodnocení některých aspektů vzniku, průběhu a následků druhé světové války (Mnichovská dohoda a její právní i politický význam, zánik a okupace Československa, poválečné vyhnání a nucené vysídlení sudetských Němců), patřily i po roce 1989 ke stálé agendě v česko-německých vztazích. Postupně a obtížně nalezená právní a politická řešení těchto traumatických evergreenů (zejména tzv. *Pražská smlouva mezi bývalou ČSSR a SRN z roku 1973*, *Smlouva mezi ČSFR a SRN o dobrém sousedství a vzájemné spolupráci z roku 1992* a *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z roku 1997*), doprovázená dalšími instrumenty pro podporu vzájemné-

ho dialogu a porozumění – především *Česko-německým fondem budoucnosti* a *Česko-německým diskuzním fórem* (zřízeny v roce 1998) –, nemohla ale otupit kontroverzní ostří určitých témat, ba ani zabránit jejich konjunkturálním recidivám v některých krizových momentech. Postupně však inaugurovala určitou, byť křehkou kulturu historické kontroverze (německy výstižně *Streitkultur*), která je svedla do předvídatelných mezí, respektive kolejí a dala jim i institucionální rámec, jenž spolu se zřetelnou politickou vůlí obou stran „nezatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti“ (viz článek IV. *Česko-německé deklarace*) vytvořil poměrně hustou referenční, reflexní a multiplikační síť pro vzájemný dialog. V ní se již odlišné obrazy a pojetí minulosti nestýkají jako zcela či částečně nekompatibilní otisky veřejné „kultury vzpomínání“ (*öffentliche Erinnerungskultur*), nýbrž jako sdílené a kritice podrobené operáty kolektivní paměti, jejichž dosavadní imanence, ritualizace a nedostatečná strukturální otevřenost jsou zjevné pro stále větší okruh účastníků tohoto dialogu (*souhrnně například Kunštát, 2004, s. 3–122; Kunštát, 2001, s. 6–8; Kopeček – Kunštát, 2003, s. 293–318 a 442–443; srovnej též Kunštát – Řezanková /eds./, 1998; pro studium česko-německých vztahů po roce 1989 mají základní význam četné studie Vladimíra Handla, srovnej například Handl, 1998, s. 9–26; Handl, 2000, s. 228–250; Handl, 2003 b, s. 5–57; Handl, 2003 a, s. 217–234; Handl, 2004, s. 71–81 a mnoho jiných*).

Hodnocení role „faktoru minulosti“ a její případné proměny v poměrně krátkém období dosavadního vládnutí berlínské velké koalice CDU/CSU a SPD představují pro autora těchto řádků značný metodologický problém.¹ Hypotéza je ovšem nasnadě *a priori*: morálně-historická dimenze česko-německých vztahů mohla ve vládě velké koalice jen stěží doznat významnějšího posunu, ba spíše naopak. Jako prvek vedlejší konfliktní linie mezi oběma velkými „lidovými stranami“ byla podle očekávání odsunuta do pozadí. Avšak samo „driftující Německo“ (velmi výstižný, avšak obtížně přeložitelný termín Friedberta Pflügera, označující přeskupování pobřežních písčín při přílivu a odlivu jakožto symbolu některých „neonacionalistických návratů“ v německém veřejném diskurzu) a složitá přeskupení v jednotlivých slojích evropské historické paměti „posouvají“ hodnocení minulosti a její obrazy do nových, mnohdy překvapivých poloh. Rok 1989 totiž nejenže nepřinesl „konec dějin“ (Francis Fukuyama) v podobě triumfu liberální demokracie, nýbrž spíše jejich návrat, což se projevilo i nečekaným procitnutím oboru dějin mezinárodních vztahů a jejich metodologickými inovacemi. Je otázkou, zda přispějí k prolomení „dialogu hluchoněmých“, jímž se mnohdy vyznačují zvláště interdisciplinární projekty – projekty, které mnohdy spíše potvrzují „nemožnost porozumění“ mezi přívrženci různých vědeckých paradigmat (*Pflüger, 1994; Marcowitz, 2005, s. 75–80 a 98–100*).

V našem konkrétním případě bude mít historik dokonce tendenci téma samotné odložit ad acta, neboť kýžený časový odstup od zkoumaného úseku „dějin, které se právě konají“, neexistuje (o pramenné základně ani nemluvě), nakonec však podlehne svodu zkoumat „obrazy minulosti“ v konkrétních politických obsazích a poselstvích, zabývat se formami a okolnostmi jejich artikulace a instrumentalizace, osloví jej zřejmě i výzkum metafor, používaných v česko-německých vztazích (téma relevantní pro dobu velké koalice právě proto, že dosavadní výzkumy byly fascinovány jejich odlišnostmi a podobnostmi ve vazbě na pravo-levé dělení a vidění politické scény), (*Hochfeld, 2004/2005, s. 61–76; k obecnějším otázkám ve vztahu k mezinárodní politice srovnej Hülsse, 2003, s. 211–246 a zde uvedená literatura /zejména práce G. Lakoffa, P. de Mana, P. Chiltona a M. Blacka/*). Základní teorémata jednotlivých teorií mezinárodních vztahů, aplikovaných v minulosti a v současnosti na analýzu německé zahraniční politiky, budu mít jako historik „jen“ na zřeteli a přikloním se spíše k liberalistickým náhledům na zahraniční politiku sjednoceného Německa, zdůrazňujícím roli subsystémových faktorů pro její konečnou formulaci. Za relevantní považuji i – v návaznosti na ně – interpretace tzv. sociologických institucionalistů, zdůrazňujících zejména vliv institucí (především evropských, méně již transatlantických) na německou „europeizovanou“ identitu (*k tomu nejnověji – i s ohledem na*

česko-německé vztahy v procesu rozšiřování Evropské unie – Jeřábek, 2006, s. 25–54 /s kompaktně formulovanými metodologickými úvahami o přiměřenosti a použitelnosti základních teorií v problematice postoje SRN k východnímu rozšíření Unie, potažmo ale i k bilaterálním vztahům vůči jednotlivým zemím střední a východní Evropy/).

BERLÍNSKÁ OPTIKA: HYPOTÉKY MINULOSTI JIŽ SPLACENY

Tematika minulosti a jejího překonávání figurovala v německých oficiálních vládních dokumentech devadesátých let minulého století většinou v pozadí, drobné posuny se pak stávaly vědním předmětem zájmu analytiků a novinářů. Vzhledem k poměrně dramatické „předehře“ s kontroverzemi kolem Centra proti vyhánění (*Zentrum gegen Vertreibung*) v Berlíně, kdy došlo i k (nejen) předvolebně podmíněné polarizaci názorů mezi CDU/CSU a SPD, bylo zajímavé sledovat, jak bude příslušná otázka, respektive celý komplex souvisejících problémů, pojednána v koaliční smlouvě mezi oběma velkými „lidovými“ stranami. *Německo velké koalice CDU/CSU/SPD* se v její zahraničněpolitické části explicitně zmiňuje – v souvislosti se druhou světovou válkou – o své „zvláštní odpovědnosti“ pouze vůči Izraeli, a to jak v úvodu 9. kapitoly této smlouvy, tak i v jejím 4. oddílu, pojednávajícím o „stabilitě, bezpečnosti a kooperaci v Evropě a ve světě“.² Ve vztahu ke státům střední a východní Evropy tato rétorika historické viny a odpovědnosti již chybí, respektive mizí; vstup těchto států do Evropské unie (a výrazná německá podpora tohoto procesu) v akordu s více či méně dobrovolnými gesty smíření a s kompenzacemi vůči tamním obětem nacismu již jako by setřel nutnost úporné politiky smířovacích rituálů (podle některých „smířovacího kýče“), respektive splácení historických hypoték vůči těmto zemím. To se týkalo samozřejmě a především Polska či Ruska. Vůči České republice „smířovací kýč“ nikdy ze známých důvodů inscenován nebyl, zde šlo vždy o pečlivě dózanou (z obou stran) *smířovací geometrii*.³

V koaliční smlouvě CDU/CSU a SPD je *Vergangenheitspolitik* (politika vůči minulosti) reflektována spíše ve vnitropolitické části, a to především v souvislosti s deklarovanými prioritami kulturní a památkové politiky na úrovni Spolku, spadajícími do agendy nového pověřence spolkové vlády pro kulturu a média Bernda Neumanna. Jaksi jen aditivně je zde – vedle sebe – proklamována potřeba dokončení koncepce financování památníků (*Gedenkstätten*) na spolkové úrovni (kam patří i bývalé nacistické koncentrační tábory) „s cílem přiměřeně zohlednit obě diktatury v Německu“, dále potřeba orientovat směrem do budoucnosti činnost dosavadního *Gauck-*, respektive *Birthler-Behörde* (tedy úřadu Pověřence spolkové vlády pro podklady Státní bezpečnosti bývalé NDR) a nakonec jako úkol *pro futuro* politická vůle „příspěk ke společenskému a historickému zpracování nucené migrace, útěku a vyhnání“ (rozuměj: Němců na konci a bezprostředně po druhé světové válce). Ta by zřejmě měla přispět k jakési hybridizaci a spojení obou dosavadních konceptů – kdysi vládní, rudo-zelené Evropské sítě Vzpomínka a solidarita, navazující na *Gdaňskou deklaraci* prezidentů Raua a Kwaśniewského z listopadu 2003 a personálně spojené především s někdejší státní ministryní pro kulturu Christinou Weissovou, jakož i Centra proti vyhánění, projektu politicky velmi heterogenně prezentované nadace, dnes již symbolicky spjaté s předsedkyní Svazu vyhnanců (*Bund der Vertriebenen*) Erikou Steinbachovou. Zvolená formulace (viz poznámka) musela však především vzhledem k beztak již komplikovaným vztahům k Polsku oslabit naznačenou hybridizaci. Jmenovitě byla zmíněna jen pro polskou stranu stravitelnější Evropská síť Vzpomínka a solidarita, na sporné Centrum pro vyhánění je poukázáno spíše implicitně a s výhradou: má-li být v Berlíně inaugurováno *viditelné znamení* vzpomínky a odsouzení „bezpráví vyhnání“, má tedy být i centrálně lokalizováno. To je ale myšlenka, která do značné míry koresponduje s původním konceptem Eriky Steinbachové a její nadace. Bavorský premiér Edmund Stoiber se později opakovaně vyjádřil, že to byl on, kdo během koaličních jednání nejvíce prosazoval takto formulovaný pasus do konečné smlouvy s SPD.⁴

Politickou předeherou nástupu velké koalice v roce 2005 byla o rok dříve volba nového spolkového prezidenta (signální význam prezidentských voleb pro politickou změnu na úrovni Spolku je zřejmý, doložitelný i v odlehlejší minulosti). Historická témata hrála určitou roli též ve veřejných diskuzích mezi oběma hlavními soupeři. Zatímco kandidátka tehdejší koalice profesorka G. Schwanová kritizovala koncept Centra proti vyhánění (a uvědomovala si i „bezprostředně“ – coby rektorka Viadriny v hraničním Frankfurtu nad Odrou – brizantnost projektu pro polsko-německé vztahy), kandidát opozice Horst Köhler ho naopak podpořil. A tak se ještě dávno před instalací současné německé vlády opakovaně spekulovalo o roli nového spolkového prezidenta Köhlera ve zvolna se zhoršujících polsko-německých vztazích, respektive vůbec v otázkách spjatých s minulostí. Jeho politická i odborná profilace v minulosti byla logicky koncentrována na ekonomická a finanční témata, v prostředí vyhnaneckých organizací však tehdy opoziční CDU a CSU zdůrazňovaly i jeho ranou biografii a domnělou potenciální otevřenost jejích přáním a požadavkům (Köhler se narodil dne 22. 2. 1943 v polském Skierbieszówě, kam byli jeho rodiče-rolníci přesídleni v rámci nacistické osídlovací akce z Besarábie, avšak již v roce 1944 rodina uprchla do Saska). Tato predestinace biografii se však nepotvrdila, respektive nikoli v tom smyslu, jak snad někteří očekávali. Köhler opakovaně projevil ve vztahu k východním sousedům SRN politický takt a empatii, kterou jeho partneři Václav Klaus a Alexander Kwaśniewski vždy oceňovali.

Ostatně v poněkud zachmuřené fázi polsko-německých vztahů v létě roku 2006 Köhler neváhal i na horké půdě Svazu vyhnanců (u příležitosti tzv. Dne vlasti 2. 9. 2006) vystoupit s velmi vyváženým hodnocením minulosti, kde jasně rozlišuje příčiny a následky válečných i poválečných událostí, avšak nachází pro specifické auditorium přiměřená slova. Připomíná rovněž projevy pomoci a soucitu, kterých se vyhnancům při vystěhování dostalo ze strany mnohých Poláků a Čechů. V této souvislosti i ocenil, že právě v České republice sílí schopnost úcty k nevinným obětem druhé strany (připomněl nedávno odhalenou desku na památku obětí tzv. ústeckého masakru), což média interpretovala jako kritiku Poláků, u nichž nic podobného neuvedl.⁵ Köhler zdůraznil, že příliš velké lpění na majetkoprávních požadavcích a na právnických pozicích vůbec může zablokovat cestu k usmíření s druhými i se sebou samým. Celý proslov do značné míry kontrastuje s pohledy a s událostmi, jež tuto krizi navodily, tedy především s kontroverzní berlínskou výstavou *Erzwungene Wege* (Vynucené cesty), kterou uspořádala nadace Centra proti vyhánění jako jakýsi názorný „*Zwischenprodukt*“ a předchůť budoucí stálé expozice v chystaném centru. Köhler se však o inkriminované výstavě, která vyvolala ostrou kritiku na polské straně (i u lidí jako W. Bartoszewski!), v rozsáhlém projevu ani nezmiňoval; naopak explicitně ocenil výstavu v bonnském Domě dějin SRN *Flucht, Vertreibung, Integration* (Útěk, vyhnání, integrace), oceňovanou i v českých a polských odborných kruzích, která se stala naopak předmětem opakované kritiky vyhnaneckých svazů jako „nevyvážená“.⁶

Pohled na katalog hlavních česko-německých stykových akcí od konce roku 2005 do léta roku 2006 (a projednávaných témat) neukazuje v oblasti „otázek spjatých s minulostí“ (jde o terminus technicus, který se ujal v průběhu devadesátých let pro svou tematickou šíři na straně jedné a neemocionálnost na straně druhé) žádný významnější pohyb. Z perspektivy spolkového kancléřství byla a je česko-německá agenda evropsky zakotvená a týká se spíše identifikace a „složování“ společných zájmů v jednotlivých politických oblastech v rámci Evropské unie (EU), avšak v celkové návaznosti na Schröderovo období „*die Eckpunkte ändern sich nicht*“ [klíčové body se nemění], (*k tomu podrobněji Handl – Nigrin, 2006, s. 5–26*). Kancléřka Angela Merkelová ostatně ještě jako šéfka opozice potvrdila, a to i pro českou veřejnost v interview v *Hospodářských novinách*, že prohlášení předchozích vlád ohledně majetkoprávních otázek mezi SRN a Polskem, respektive Českou republikou bude respektovat i případná nová vláda vedená CDU, což se po změně v Berlíně vskutku potvrdilo.⁷

O shodách a rozdílech v zahraničněpolitickém stylu, obsazích a akcentech mezi Angelou Merkelovou a Gerhardem Schröderem byly popsány již stohy papíru. Ve vazbě na citlivou historickou materii je však zřetelný již dnes posun, který je ale spíše nepřímý. Ačkoli jim byla oběma vytýkána jistá ahistoričnost (*Geschichtslosigkeit*), jistě i generačně podmíněná, Merkelová vždy hlásala potřebu hlubšího hodnotového zakotvení politiky vůbec (tedy i zahraniční politiky). Krátce před svou kancléřskou inaugurací sice až příliš optimisticky prohlásila, že v Evropě, „regionu snů“, jsme sice v zásadě skoncovali s jevy jako kolonialismus, rasismus, nacionalismus a třídní boj (a tak po válce v nás prý zvítězil „evropský fundus“ à la Ortega y Gasset), přesto však nyní postrádá přesnější definici evropských hodnot, a to i na (evropské) ústavní úrovni. Nebude-li Německo usilovat o zachování a rozvoj evropských hodnot, přispěje ke „krizi krevního oběhu Evropy“. Tato myšlenka v sobě obsahuje nutnou rekollektu a retrospektivu, tedy i vnímavost k historickým rozdílům a k historickým kořenům současných problémů.⁸ Z toho lze odvodit i její „nový tón“ při zacházení s historickou zátěží. Ten se nakonec ukázal produktivní také při komunikaci s klientelou vyhnaneckých organizací; nic nového jim sice neslíbila, avšak jejich osud opět povýšila na „důležitou součást naší německé identity“. Nikdy však neztrácela ze zřetele hlavní příčinu tohoto utrpení – nacionální socialismus. I ve svém projevu k 60. výročí vyhnání Němců ze střední a východní Evropy, v nejrozsáhlejším kancléřčině textu na toto téma (postiženými většinou přijatém velmi kladně), neopomněla zdůraznit jasnou distanci své vlády od pokusů „prosazovat majetkové restituce cestou žalob“.⁹ Na tomto místě rovněž neopomněla naznačit, že zamýšlené „viditelné znamení vzpomínky“ na osudy vyhnanců v Berlíně se v představách spolkové vlády nekryje s Centrem proti vyhánění E. Steinbachové a její nadace: „*Ich könnte mir vorstellen und es würde mich freuen, wenn es gelänge, dies auch in Verbindung mit dem europäischen Netzwerk »Erinnerung und Solidarität« zu gestalten.*“ [Dokáží si představit a velmi by mě to těšilo, kdyby se tak stalo ve spojení s Evropskou sítí Vzpomínka a solidarita.] (*Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel...*, 2006.)

S problematikou minulosti a jejího překonávání v česko-německé relaci souvisí, respektive bude nadále souviset i otázka další existence *Česko-německého fondu budoucnosti*. Jeho dosavadní finanční zajištění sice umožňuje krátkodobou činnost i po roce 2007 (dokdy je pokryta platnou bilaterální dohodou z roku 1997). Před volbami v roce 2005 i po nich se němečtí vládní i opoziční představitelé sice opakovaně vyslovovali pro jeho další existenci, konečné slovo – zejména ohledně výše jeho další finanční dotace – však ještě nepadlo. Již tehdy bylo možné registrovat určitý dissent v představách o jeho budoucích prioritách. Pomineme-li již v podstatě uzavřenou „odškodňovací agendu“ (tedy vlastní sociální projekt fondu ve prospěch žijících obětí nacismu z roku 1998 a přenesenou agendu ze spolkové nadace Vzpomínka – odpovědnost – budoucnost), nelišily se představy tehdejší německé vlády o obsahové náplni činnosti fondu příliš od stávající praxe (snad s výjimkou snahy omezit investiční akce ve prospěch podpory výměn mládeže, projektů vzájemného setkávání a podobně). Naopak z kruhů tehdejší opozice CDU/CSU bylo zřetelné volání po „určitých korekturách“, mimo jiné i s cílem vzít více v úvahu společné česko-sudetoněmecké projekty. To bylo zřetelné rovněž ze struktury 22 otázek skupiny poslanců CDU/CSU spolkové vládě (tzv. „*kleine Anfrage*“, tedy „malá interpelace“) z počátku roku 2005 ve věci poslání, dalších úkolů a cílů fondu, respektive krátce předtím provedených změn v organizaci a prioritách Česko-německého diskuzního fóra (*Antwort der Bundesregierung...*, 2005).

Podobné akcenty formulovala před volbami i po nich též bavorská státní vláda, mimo jiné i v zevrubném dopisu, který na toto téma zaslal premiér Edmund Stoiber ministru zahraničních věcí Franku W. Steinmeierovi.¹⁰ Nicméně i u ní je základní pozice k další existenci fondu kladná; během zasedání správní rady fondu dne 15. 12. 2005 to znovu zdůraznila také nová bavorská ministryně pro spolkové a evropské záležitosti Emilia Müllerová, jakož i další relevantní bavorští politici a spolupracovní tamní Státní kancelá-

ře.¹¹ V Berlíně se stále zvažovaly různé modely dalšího financování fondu, a to i v minimalistické variantě, tedy bez uvolnění dodatečných rozpočtových prostředků.¹²

Ačkoli se dnes (tedy na podzim roku 2006) zdá být budoucnost fondu na nejbližší léta zajištěna, přesto je třeba počítat s eventualitou, že po vstupu států střední a východní Evropy do EU spolková vláda může celkově přehodnotit činnost některých čistě bilaterálních grémií (v česko-německém případě nejen Česko-německého fondu budoucnosti, nýbrž i Česko-německého diskuzního fóra či společné Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků). Náznaky v tomto směru byly již opakovaně formulovány, byť většinou neoficiálně, respektive zprostředkovaně na úřednické či expertně-akademické úrovni.¹³

Také v případě Česko-německého diskuzního fóra byla již delší dobu pocítována potřeba „přizpůsobit jeho strukturu a obsahy na základě shromážděných zkušeností stavu česko-německých vztahů“ (*Antwort der Bundesregierung...*, 2005, s. 5). V této formulaci Spolkového ministerstva zahraničí je i zahrnuta nespokojenost s dosavadním stavem fóra, jak fungovalo v letech 1998–2004 (na základě aide-mémoire z roku 1997), kde zejména činnost a výstupy pracovní skupiny (subfóra) „pro záležitosti menšin zajišťujících obě strany“ (tedy v praxi německé menšiny v České republice, sudetských Němců vůbec a na přání české strany též Lužických Srbů) byly opakovaným zdrojem iritací oficiálních míst. Práci fóra řídila koordinační rada, čítající 40 členů (!), tedy na první pohled velmi nepružné a těžkopádné těleso (*Aide-mémoire o zřízení Česko-německého diskuzního fóra*, 1997). V ní se samozřejmě stěží dařilo prosazovat zájmy a témata vyhraněných partikulárních skupin, tedy i sudetských Němců, zastoupených vždy několika zástupci, včetně mluvčího, respektive předsedy Sudetoněmeckého krajanského sdružení (SKS) Franz Neubauera a později Bernda Posselta. Rovněž veřejný ohlas výročních konferencí fóra postupně klesal. Bylo by nadsázkou tvrdit, že vždy demonstrovaly a dokládaly proklamovanou „žádoucí šíři a mnohotvárnost dialogu“ mezi Čechy a Němci. Proto ještě v roce 2004 přistoupily obě vlády k některým změnám, a to především k redukci orgánů fóra (počet členů jeho koordinační rady se snížil ze čtyřiceti na dvacet) a k posunutí těžiště jeho činnosti na přípravu reprezentativní výroční konference. Témata přitom mají ještě více vzít v úvahu otázky „významné v kontextu partnerství v Evropské unii“ (*Aide-mémoire o další činnosti Česko-německého diskuzního fóra*, 2004). Po této „korektuře“ fóra, kterou část tehdejší opozice CDU/CSU kritizovala, pak proběhla poměrně zdařilá výroční konference v Berlíně (listopad 2005), která sofistikovaně integrovala otázky minulosti a současnosti ve třech panelech a pokusila se v rámci tzv. projektového fóra otevřít toto grémium širší veřejnosti.¹⁴ Pro rok 2006 bylo určeno téma *Vzděláním překonat bariéry*. Dobře připravená konference naplnila optimistická očekávání a bezesporu přinesla značný multiplikační efekt.¹⁵

Budoucnost ukáže, zda inovované diskuzní fórum, jehož další drobné institucionální korektury mají ještě následovat, splní očekávání nejen svých zřizovatelů, ale i českých a německých občanů. Analytik Německé společnosti pro zahraniční politiku (DGAP) Gereon Schuch, který se podílel na přípravě výroční konference v roce 2005, kriticky poznamenává, že exitující diskuzní fóra v bilaterálním formátu jsou v určité krizi, „jako bychom v dialogu se společnostmi nových členských států zůstávali za realitou rozšířené EU – jako bychom zapomněli struktury, v nichž jsme dosavadní dialog provozovali, přizpůsobit změněným poměrům“. Jejich strukturální uspořádání stále ještě odpovídá duchu a potřebám devadesátých let, kdy šlo v prvé řadě o to společenský dialog – přerušený odlišným poválečným vývojem a izolací – vůbec nějak institucionalizovat a zakotvit (což hrálo roli zejména u historicky zatížených aspektů vzájemných vztahů). Nyní je však třeba podle Schuchova názoru usilovat o to, aby se tyto bilaterální instituce nestaly „kolektivně stárnoucími grémii“ (*Schuch*, 2006, s. 52–53).¹⁶

Tyto postřehy ovšem neplatí jen směrem ke státům střední a východní Evropy. Například i v britsko-německém institucionalizovaném dialogu, představovaném zejména tzv. Königswinterskými konferencemi, lze pozorovat jistou stagnaci a únavu. Poválečný „re-

konciliační“ rozměr tohoto formátu již vystřídala normalita, u ostatních témat (a především u evropských integračních problémů) jejich účastníci opakovaně zjišťují jen „staré známé pozice“ svých partnerů. Naopak živější, prostupnější a méně formální se zdá „mládežnická“ odnož těchto konferencí (s fungující sítí tzv. alumnů), respektive prestižní nevládní platformy dialogu jako například *German-British Forum* či *Wilton Park British-German Forum*.¹⁷

FAKTOR MINULOSTI V SOUČASNÝCH VZTAZÍCH BAVORSKA A SASKA K ČESKÉ REPUBLICE

Na (ne)spojitost spolkové a bavorské politiky bylo v minulosti opakovaně poukazováno, přičemž se – rovněž opakovaně – zahnízdila v české i německé reflexi některá problematická *klišé*. Bavorsko jako země s největším počtem původně sudetoněmeckého obyvatelstva (po druhé světové válce se jich zde usadilo téměř dva miliony), Bavorsko jako největší a nejrazantnější „advokát“ a mecenáš sudetských Němců a jejich organizací, Bavorsko jako patron sudetských Němců coby „čtvrtého bavorského kmene“ – tyto charakteristiky byly většinou používány v jejich dlouhodobě působícím, normativním rozměru, méně pak ve vazbě na konkrétní funkcionální analýzy. Je v nich totiž skryta řada proměnných, které je třeba vzít v úvahu: Bavorsko má sice řadu „nezrušitelných“ závazků vůči vyhnančům z bývalého Československa, zároveň však – a po vstupu České republiky do Evropské unie stále více – profituje ze zcela nové hospodářské a politické situace. Bavorská politika (a především politika CSU) se tak již delší dobu pohybuje v kvadratuře kruhu, kdy na jedné straně opakuje své staré sliby a závazky, „nenápadně“ je posouvá na přiměřenější úroveň, na druhé straně ale hledá i cesty, jak oživit skomírající politické kontakty s neváživou Prahou. Jejich poddimenzovanost je vskutku na pováženou. Na české i bavorské straně jako by ve vyšších patrech politiky převládl pocit, že jimi nelze na veřejnosti „bodovat“ a zároveň je lze ponechat v jakémsi technickém, udržovacím režimu.

Václav Havel – ještě jako prezident České republiky – chtěl na prahu 21. století i v této důležité subrelaci zahájit novou kapitolu a přes určitý odpor v Praze prosadil na počátku roku 2000 do programu své historicky první *státní návštěvy* SRN (9.–14. 5. 2000) i návštěvu Bavorska. Jeho návštěva v Řezně byla nečekaně úspěšná, její průběh srdečný a otevřený (aniž by se například jeho diskuze se studujícími v auditoriu maximu tamní univerzity křečovitě vyhýbala i složitým historickým tématům). Na tento důležitý politický impuls nebylo však navázáno. Ani druhá, možná důležitější šance na průlom – vzájemně provázaný balíček vstřícných kroků, koncipovaný v souvislosti s předpokládaným vítězstvím Edmunda Stoibera ve spolkových volbách v roce 2002 – nebyla po nečekaném výsledku voleb (a opětném vítězství Gerharda Schrödera) realizována. Peripetie tehdejších důvěrných jednání mezi Prahou a Mnichovem bude jistě časem vhodné osvětlit, neboť náhlý pokles zájmu Prahy o toto *Paketlösung* (souborné řešení) se neúspěšného kancléřského kandidáta E. Stoibera zřejmě dotkl i osobně a navíc ovlivnil rovněž konečný zamítavý postoj všech europoslanců za CSU při pozdějším (odděleném) hlasování o přijetí České republiky do Evropské unie (9. 4. 2003).¹⁸

Následující období bylo tímto negativním štrasburským votem silně poznamenáno. Nejvýmluvněji je symbolizovalo odmítnutí „Evropské medaile“, udělované bavorskou státní vládou, tehdejšímu předsedou Senátu Parlamentu ČR Petrem Pithartem. Ten svou účast na plánované mnichovské slavnosti v květnu 2004 nejen odmítl, ale i emotivně zdůvodnil v autorském článku pro deník *Süddeutsche Zeitung*. Důvodem jeho odmítnutí byl právě postoj poslanců CSU ve Štrasburku. Tento signál bylo možné číst v České republice jediným způsobem: „Na jedné straně nevyhojené rány, na druhé straně přibouchnuté dveře.“ (Pithart, 2004, s. 3.)

V samotné CSU však přesto plynule roste určitá poptávka po pragmatičtějším, respektive i vlídnějším postoji k oficiální Praze. Sami vyhnanci v ní identifikují poměrně silné pragmatické křídlo, z něhož nejsou zcela nadšeni (představované například nynějším spol-

kovým ministrem hospodářství Michaelem Glosem).¹⁹ V nové berlínské vládní konstelaci obsadila CSU poměrně důležité rezorty a stěžejí si lze představit nějakou výrazně deklarovanou zahraničněpolitickou odlišnost či postulát, formulovaný na mnichovské půdě. Odlišné akcenty logicky nabyly ostří v letech 1998–2005, nyní ovšem musí Mnichov „sladit“ s Berlínem krok, byť s výjimkou tradičních témat, kdy jejich ostřejší a hlasitější modulace se odsud předem očekává a je již součástí zavedených rituálů. Edmund Stoiber, načas ve své straně oslabený po svém krátkém „výletě“ do spolkové politiky (během koalických jednání) a zase zpátky do Mnichova, zde představuje kontinuitu a z hlediska české strany i jistou vypočitatelnost. On sám byl sudetskými Němci „adoptován“ do svých řad, a to nejen díky své manželce Karin (rozené Bröckelové), rodačce ze západočeského Bochova.²⁰ Doposud se mu víceméně dařilo nepřepínat oblouk mezi vnitropolitickou instrumentalizací sudetoněmecké otázky a realistickou nutností podpořit integraci České republiky do Evropské unie (snad s jedinou, avšak výraznou výjimkou, když poslanci CSU nepodpořili v roce 2003 v Evropském parlamentu schválení přístupové smlouvy s Českou republikou).

Jak lze tedy předběžně hodnotit politiku bavorské vlády v této tradiční a neuralgické oblasti česko-německých vztahů? Personálně vstoupila do sledovaného období nepříliš pozměněna. Záležitosti vyhnanců spadají i nadále do rezortu bavorské státní ministryně sociálních věcí Christy Stewensové (která v nich vždy důsledně sledovala linii ministerského předsedy E. Stoibera), bilaterální vztahy k České republice však přímo „obhospodařovala“ bavorská Státní kancelář, a to do 21. 11. 2005 státní ministr pro evropské a regionální záležitosti Eberhard Sinner (dnes vedoucí Státní kanceláře), po něm pak státní ministryně pro spolkové a evropské záležitosti Emilia Müllerová. Účast CSU v berlínské vládě samozřejmě otupila ostří výtek bavorské vlády vůči spolkové politice v tomto ohledu. Naopak i malé korektury nové vlády – například ohledně financování některých vyhnaneckých kulturních institucí ze spolkového rozpočtu – jsou do sudetoněmeckého prostředí „prodávány“ jako masivní politický posun. Ani v této konstelaci však tyto sudetoněmecké instituce nemohou počítat s někdejším poměrně velkorysým přísunem prostředků. Edmund Stoiber to jasně signalizoval i ve svém projevu k 20. výročí otevření Sudetoněmeckého domu v Mnichově dne 25. 1. 2006 (*Ansprache des Bayerischen Ministerpräsidenten Dr. Edmund Stoiber...*, 2006). Suše zde konstatoval, že v tomto domě vedle sebe působí mnohé instituce se stejným, respektive podobným cílem. Nyní je podle jeho názoru nutné se ptát na kvalitu jednotlivých zařízení, která ji nutná nejen pro vědecký a kulturní dialog v Bavorsku, ale i pro dialog s českou stranou (v této souvislosti zmínil jako partnera ústecké *Collegium Bohemicum*). Z úsporných důvodů požadoval také větší synergické efekty mezi Sudetoněmeckým domem (a zdejšími institucemi) a Domem německého Východu (*Haus des deutschen Ostens*) s tím, že „z Vašich řad musí přicházet návrhy a koncepce zaměřené do budoucnosti“.

Na rozdíl od minulosti bavorský premiér a jeho ministři opakovaně oceňují i drobná gesta dobré vůle na české straně z poslední doby (instalace pamětní desky obětem tzv. ústeckého masakru na mostě dr. E. Beneše v Ústí nad Labem, Collegium Bohemicum jako centrální instituce pro výzkum a prezentaci dějin česko-německého soužití, vyznamenání a ocenění pro bývalého generálního sekretáře Ackermann-Gemeinde Franze Olberta prezidentem Václavem Klausem a ministrem zahraničí Cyrilem Svobodou, gesto vlády premiéra Jiřího Paroubka vůči sudetoněmeckým antifašistům, jakož i návštěvu skupiny českých senátorů v Sudetoněmeckém domě, spojenou s modlitbou za sudetoněmecké oběti, kterou pronesl českobratrský evangelický duchovní a senátor Z. Bárta a další). Nepřímo jsou tyto akty dávány do kontrastu s nynějším oficiálním polským postojem, zejména v souvislosti s berlínským Centrem proti vyhánění (tento trend je patrný i na spolkové úrovni, například ve zmíněných projevech spolkového prezidenta Köhlera).²¹

Stalo se tradicí, byť problematickou, že pravidelně se opakujícím a nejrozsáhlejším vyjádřením bavorské vlády k česko-německým a česko-sudetoněmeckým vztahům bývá

každoročně hlavní projev bavorského premiéra na Sudetoněmeckých dnech. Ten se již od nástupu E. Stoibera do premiérské funkce v roce 1993 vždy vyznačuje poměrně ostrou dikcí a zároveň živým echem jak mezi sudetskými Němci, tak i v České republice (a naopak mizivým ohlasem v samotném Německu). To ovšem neznamená, že by nebyl hoden naší pozornosti. Stoiber si vždy byl vědom toho, že jeho projevy na Sudetoněmeckých dnech vlastně mají „dvojího adresáta“, přičemž ten druhý a z jeho pohledu snad méně důležitý – tedy adresát pražský – býval zohledňován spíše situačně, s ohledem na domácí vnitroněmecké konstelace. V roce 2006 ovšem Stoiber tuto řeč pronášel v nové situaci. Odpadla totiž potřeba (ale i vhodnost a větší možnost) kritizovat spolkovou vládu v Berlíně za údajný nedostatek vstřícnosti vůči vyhnancům. Vzhledem k překrytí termínu voleb v České republice s datem konání Sudetoněmeckých dnů nebylo zároveň možné počítat s větší publicitou v České republice (a ta se skutečně téměř nekonala!). Význam měla i skutečnost, že na hlavním mítinku Sudetoněmeckých dnů opět chyběl (jako občas i za kancléřské éry G. Schrödera) projev zástupce spolkové vlády; ta byla zastoupena pouze při ryze ceremoniálním zahájení bez politicky významného projevu. Stoiber zde tedy figuroval – na rozdíl od roku 2005 – i v nové roli předsedy strany, která je součástí berlínské velké koalice. Určitou komplikaci představovalo jistě i pro něho značně konfrontační heslo 57. Sudetoněmeckých dnů – „*Vyhnání je genocida – budoucnost patří právu na vlast*“ (*Vertreibung ist Völkermord – dem Recht auf die Heimat gehört die Zukunft*) –, které se již dlouhé měsíce před jejich konáním postaralo nejen o negativní reakce z Prahy, nýbrž i o odmítavou reakci některých významných sudetoněmeckých funkcionářů (viz níže), a proto se rozhodl na ně nijak nereagovat.²²

Většina pozorovatelů i médií nakonec označila Stoiberův norimberský projev z 4. 6. 2006 za velmi smířlivý, a to do značné míry právem (*Rede des Bayerischen Ministerpräsidenten Dr. Edmund Stoiber, 2006*). Nechyběly v něm sice sugestivní pasáže o poválečném utrpení německých vyhnanců (jemuž však i ve Stoiberově podání předcházely těžké německé zločiny) a o nepřerušené kontinuitě bavorského patronátu nad sudetskými Němci, která na spolkové úrovni nebyla vždy pravidlem. Obvyklé požadavky vůči Praze byly však naopak zmírněny. Stoiber již nemluvil o zrušení Benešových dekretů, ale o rozhovoru o nich, „*neboť jsou mezi námi (stále) spuštěny jako železná opona*“. Nehovořil již o materiálních požadavcích či o odškodnění, neboť „*dnes je přirozeně zapotřebí mluvit o tom, co je 60 let po vyhnání proveditelné. Žádná materiální restituce již proveditelná není. Proveditelná ale musí být morální restituce... To znamená: navrátit Vás zpět do dějin a do společnosti Vaší vlasti*.“ I místo obvyklé bilance hříchů, nehybnosti a neochoty Prahy k dialogu se sudetskými Němci zvolil tentokrát bavorský premiér jiný tón. Nezaznamenal sice „*dosud žádný průlom*“, ale „*změny v postojích a názorech českých starostů a obcí, českého obyvatelstva*“, což doložil již výše zmíněnými příklady ze svého lednového projevu a tento „katalog dobré vůle“ české strany rozhojnil i o některá další fakta. Několikrát se v této souvislosti zmínil o tehdejším premiéru Jiřím Paroubkovi, o jeho iniciativě ve prospěch sudetoněmeckých odpůrců nacismu (představené těsně před českými volbami, což Stoiber ocenil také na jiném místě) a o jeho připravenosti prolomit blokádu v politických vztazích mezi Mnichovem a Prahou. Zajímavým ornamentem této pasáže se stal Paroubkův výrok o „bavorském sociálním státu“, interpretovatelný ve Stoiberově optice i jako obecné politické přitakání hlubší, téměř „velkokoaliční“ spolupráci mezi křesťanskými a sociálními demokraty.²³

Před českými volbami skutečně znovu zaznělo téma vleklé a nutné, byť oboustranně nikoli zcela populární – potřeba česko-bavorských kontaktů a konzultací na vládní úrovni. I když jistě zcela nepominula kondicionalita ve vazbě „zahrnutí sudetských Němců“ do jednání s Prahou, zdá se, že roste vědomí potřebnosti takového formátu, který by odpovídal nové evropské kvalitě česko-bavorského sousedství a spolupráce. Dosavadní „náběhy“ k němu ztroskotaly, neboť návštěvy v Mnichově si doposud nemohl přičíst žádný český politik nikde k dobrému; politické „poutníky přes hranici“ – *Grenzgänger* – bylo možné

tudíž spočítat na prstech jedné ruky. Dnes se ale zdá být naděje na normalizaci vztahů mezi Prahou a Mnichovem větší. Předvolební signály v tomto směru tehdejšího premiéra Paroubka ve volbách zjevně nepoškodily a Stoiber si dal do jisté míry záležet na tom, aby mu Paroubek jako možný pražský partner zůstal i nadále k dispozici. Povolební vývoj v České republice ovšem prozatím nenapovídá (alespoň v krátkodobém horizontu), kdy a při jaké příležitosti dojde ke kýženému posunu. Ortodoxní lpění na tezi, že „Praha jedná pouze s (Bonnem) Berlínem“ je ovšem kontraproduktivní již dnes. „*Setkání bychom museli brát jako vlaštovku. Jaro sice nedělá, avšak každý ji po zimě rád uvidí.*“ (Hanák, 2006, s. 5.)²⁴

Téma historické zátěže hrálo a bude hrát určitou roli i ve vztazích se Svobodným státem Sasko, jakkoli to ještě například v první polovině devadesátých let minulého století nebylo tak zřetelné. V devadesátých letech navíc držel česko-německo/sudetoněmecké téma „pevně v opratích“ ve své vlastní straně (CDU) i v politice saské zemské vlády premiér Kurt Biedenkopf. A je nutné dodat, že v poloze vůči České republice mnohem vstřícnější než Helmut Kohl. I v Sasku se však poměrně rychle zorganizovaly vyhnanecké zájmové organizace, včetně Sudetoněmeckého krajanského sdružení, jejichž díkce vůči České republice či Polsku si nezapadla co do ostrosti s jejich západními, respektive jižními odnožemi. Bylo to dáno nejen dlouhodobým opomíjením, respektive vytěšňováním vyhnanecké problematiky v bývalé NDR, ale také skutečností, že si občané nových spolkových zemí nemohli zpětně nárokovat finanční náhrady za vyrovnání válečných škod (*Lastenausgleich*), které graduálně proběhlo ve staré SRN od poloviny padesátých let. Paušální platby, které jim byly postupně poukazovány po roce 1993, byly totiž pouhým zlomkem obnosů, obdržených vyhnanci ve starých spolkových zemích. Napjatá sociální situace v nových zemích navíc „přihrála“ část voličů s vyhnaneckým curriculum ke krajně pravicovému uskupení, především k neonacistické Národnědemokratické straně Německa (NPD), u níž bezostyšný historický revizionismus tvoří neoddělitelnou součást politické programatiky. Saská CDU a Biedenkopfovův nástupce profesor G. Milbradt tudíž rezonují s vyhnaneckými požadavky podstatně zřetelněji.

V této souvislosti místopředsdkyně Saského zemského sněmu Andrea Domboisová (CDU) uvedla, že ve svém volebním obvodu (*Weisseritzkreis*) musí vyhnanecké téma občas artikulovat, aby sebrala „vítr z plachet“ NPD.²⁵ Tuto argumentaci lze zřejmě přijmout jen částečně. NPD totiž specificky „sudetoněmecké“ téma příliš ve svých předvolebních strategiích nerozvíjí, obrací své útoky především proti „zkorumpovanému státu“, byrokratické a „protinárodní“ EU a nejsilněji artikuluje sociální témata. Všudypřítomný xenofobní prvek je zaměřen především proti neevropským imigrantům, výjimku tvoří zřetelná antipolská nota (*Vašíček, 2006, s. 48–60*). S ohledem na nejmladší voliče nechybí však ani tradičně „zelená“ témata, a to i v praktické politice nynější frakce NPD v Saském zemském sněmu (výrazně bilaterální česko-německá témata najdeme v jejich aktivitách především v těchto oblastech: boj proti stavbě jezů na Labi a snaha obnovit v původním rozsahu převážení kamionů po železnici, tzv. Rolu).²⁶

Ke specifikům česko-saských vztahů patří i zájem české veřejnosti o Lužické Srby. *Ad hoc* bývají některé problémy v saské (a potažmo německé) menšinové politice využívány v České republice pro zviditelnění některých politiků z radikálně levicové části politického spektra (KSČM a přidružené „vlastenecké“ organizace), výjimečně se jim dostává ohlasu i v jiných segmentech politické scény. Ve vztahu k minulosti je toto téma samozřejmě relevantní. Čeští kritici saské školské a menšinové politiky neváhají v souvislosti s uzavřením některých lužickosrbských středních škol (především pro nedostatek zapsaných žáků) vyslovovat i paralely, srovnávající Lužické Srby a jejich problémy s osudem vyhynulých (i když spíše asimilovaných...) Polabských Slovanů. Oficiální Praha si vždy byla vědoma složitosti tohoto problému a ingerovala jen velmi nepřímo (*k problematice rušených lužickosrbských škol nejnověji Hartmanová, 2006*). Pro některé lužickosrbské aktivity mohly být uvolněny i omezené prostředky z Česko-německého fondu budouc-

nosti. Na jeho další existenci, tedy na existenci specifických česko-saských projektů setkávání a spolupráce, mají pozitivní názor téměř všechny v Sasku působící politické strany, a to i velmi vlivná Linke.PDS (Kozel, 2006, s. 6).

DILEMA VYHNANECKÝCH ORGANIZACÍ: TRANSFORMACE ČI KONZERVACE?

Nová berlínská vláda sice upustila od opakovaných iritací vyhnaneckých svazů výroky o jejich „marginálnosti“ či „bezvýznamnosti“ a bezpochyby má i větší pochopení pro onu skupinu voličů, kteří se cítí osloveni alespoň některou z četných rovin jejich působení ve společnosti. To je však i nadále „zaměřeno na minulost“ – od péče o německé kulturní dědictví na východ od hranic dnešní SRN přes nostalgická setkávání pamětníků a jejich potomků až po organizované aktivity ve staré vlasti, které jsou vesměs spojeny s opravami kulturních památek a hřbitovů, ale také – stále výrazněji – s poznáváním nynějších obyvatel těchto území. I tyto organizace se tak ocitly ve zcela novém sousedském paradigmatu, v němž včerejší představy, přání a požadavky neobstojí.

Realistický pohled na tyto organizace, tedy jak *dnes* konkrétně fungují, koho *dnes* konkrétně sdružují a jaké *dnes* skutečně jsou, by prospěl nejen pozorovatelům zvenčí (často – zejména z polské či české perspektivy – pozorovatelům přímo uhranutým), ale především jim samotným. To je však – jak se zdá – velmi obtížné, a to nejen pro domnělou či skutečnou neochotu vyhnaneckých funkcionářů respektovat současnou realitu. Ostatně i jejich první, nesmělé a opatrné pokusy iniciovat nové programové směřování jsou zpravidla ostře kritizovány, ne-li rovnou označeny za „zradu“. Stalo se tak i v Sudetoněmeckém krajském sdružení, kde se na počátku roku 2005 předseda Bernd Posselt pokusil ve stati *Pět cílů* minimálně přeskupit priority dosavadního programu s ohledem na fakt, že studená válka již skončila, Česká republika je součástí Evropské unie a že je nutné podle jeho názoru minimálně s Čechy hledat a identifikovat témata a platformy, kde je spolupráce možná a nutná (Posselt, 2005, s. 1–2). Následovala odmítavá kritika, která byla ventilována i směrem navenek (například ve stanoviscích předsedy Spolkového shromáždění SKS Wernera Nowaka) a která byla opakovaně provázena – samozřejmě i z jiných důvodů – pokusy zbavit B. Posselta jeho funkce. Stojí za zamyšlení, proč byly doposud neúspěšné. Jistě za nimi byla také absence vhodného náhradníka s tak velkými politickými zkušenostmi (a politickým krytím v Stoiberově CSU), ale i zřejmý rozpor mezi radikální dikcí projevů některých členů tohoto shromáždění a konkrétním rozhodnutím při tajné volbě. Tento opakovaný rozpor naznačuje, že pozice „hardlinerů“ v SKS nejsou ve skutečnosti až tak silné. Radikální tóny se ozývají všude tam, kde se očekává přesvědčování již přesvědčených (*pro foro interno*); směrem navenek a v osobních rozhovorech volí pak titíž lidé nejen jiný tón, ale i formulují názory obsahově odlišné od dosavadního vyhnaneckého kánonu.²⁷

V této souvislosti je vhodné si podrobněji všimnout i aranžmá 57. Sudetoněmeckých dnů, které se konaly 3.–4. 6. 2006 (tedy současně s českými parlamentními volbami) na norimberském výstavišti. Již jejich motto „*Vertreibung ist Völkermord – dem Recht auf die Heimat gehört die Zukunft*“ (Vyhnání je genocida – budoucnost patří právu na vlast) vyvolalo řadu otázek. Toto heslo bylo v České republice vnímáno jako mimořádně konfrontační, ba „revanšistické“. Velké rozpaky vzbudilo však i v samotném Německu. Jak poznamenal předseda německé části Česko-německé komise historiků profesor Martin Schulze-Wessel, ani v období studené války nebývala při této příležitosti volena hesla tak agresivní jako nyní. Pořadatelům pak vytkl, že nediferencovaným použitím slova *Völkermord* a *Vertreibung* se pokoušejí přirovnat vyhnání k holocaustu a zároveň tak vyslat svérázné poselství do Prahy: kde se totiž konala genocida (*Völkermord*), tak musejí být také ještě (kolektivní) pachatelé genocidy (*Völkermörder*), tedy Češi, český národ a jím zvolená česká politická reprezentace. Od uznání genocidy k prosazení „práva na vlast“, minimálně ovšem základu, ospravedlňujícího sudetoněmecké nároky, je jen krůček (Schulze-Wessel, 2006, s. 2).²⁸

Jak poznamenal o něco později známý mnichovský politický komentátor Heribert Prantl, od hesla se opatrně distancoval i spolkový předseda SKS Posselt tím, že poukázal na většinové rozhodnutí Spolkového shromáždění SKS (Prantl, 2006, s. 1; srovnej ke stejnému tématu i Broder, 2006, s. 5). Určitou opatrnou distancí vyjádřil B. Posselt i v rozhovoru s autorem tohoto příspěvku, v němž poukázal na genezi tohoto hesla, jehož první část byla zařazena na program některého z budoucích sjezdů (tedy do zálohy *pro futuro*) již v dřívějších letech. V roce 2005 pak bylo „oprášeno“ a doplněno o druhou část, zaměřenou – jak to B. Posselt překvapivě charakterizoval – spíše do budoucnosti. I on zde vnímá „*Recht auf Heimat*“ spíše v ideálním smyslu – jak by to zřejmě i rád viděl v inovovaném programu SKS, pro nějž však chybí ve Spolkovém shromáždění dvoutřetinová většina. Tuto do značné míry „zmírňující“ interpretaci zvoleného motta Posselt pak rozvedl také přímo v zahajovacím projevu Sudetoněmeckých dnů 3. 6. 2006 (před ceremonií předání sudetoněmecké Karlovy ceny hornorakouskému hejtmanovi dr. Josefu Pühringerovi), kde se zmínil nejen o historické kauzalitě tragických událostí v jejich časové posloupnosti (byť jako otevření možnosti „proměnit vyhnání [rozuměj: domněle apriorní českou ideu vyhnání Němců] ve skutek“), ale citoval též známého levicového publicistu Ralpha Giordana, k překvapení mnohých nedávno se připojivšímu k iniciativě vybudování berlínského Centra proti vyhánění, že „*žádný zločin nelze ospravedlnovat zločinem předešlým*“, tedy tezi, kterou již drahnou dobu opakuje ve svých projevech a diskuzích i předsedkyně Sva- zu vyhnanců Erika Steinbachová.²⁹

Centrálního diskuzního fóra spolkového SKS na toto téma se ovšem B. Posselt již nezúčastnil. Pódiová diskuze (R. Grulich a O. Kotzian za spolkové představenstvo SKS, A. Ullmann za Ackermann-Gemeinde, A. Schläger za Seliger-Gemeinde) vyzněla však překvapivě velmi pluralitně a v mnohém volbu letošního motta výrazně zpochybnila. Zejména A. Ullmann a A. Schläger označili omezení diskuze na šifry „*Genozid – Völkermord – Heimatrecht*“ za kontraproduktivní, zvláště používají-li se v dialogu s českou stranou za bojové heslo. A. Schläger, v současné době i předseda Sudetoněmecké rady, sice neměl k Posseltově interpretaci letošního hesla žádné námitky, avšak heslo samotné označil za „stěží oportunní“ v současném stadiu česko-německých vztahů, kdy po brzkém uplynutí všech přechodných lhůt padnou poslední překážky k usazování ve druhé zemi. I v proslovu R. Grulicha, který s vehemencí zastával argumentační linii SKS srovnáním pojmů genocida – ethnocida – kulturocida (které se všechny mají vztahovat na sudetské Němce), zazněly nové, v sudetoněmecké frazeologii neobvyklé obraty, například „*V národě takových velikanů, jako byli Komenský a Hus, přesto platí Benešovy dekrety a amnestijní zákon...*“³⁰

Irénické tóny převažovaly i na pódiové diskuzi Sudetoněmecké mládeže (*Sudeten-deutsche Jugend*), v níž nahlás zazněly pochyby o přiměřenosti současné programatiky SKS a požadavky na jejich revize. Antonia Goldhammerová, zástupkyně Bavorského kruhu mládeže, vyjádřila optimismus do budoucna v tom smyslu, že v české i německé společnosti narůstá zájem o „témata okrajových skupin“, mezi něž zařadila i sudetské Němce a jejich bolesti. Také ona ocenila vstřícné kroky české vlády ve vztahu k některým bývalým krajanům. B. Posselt se v jiné souvislosti bránil obviněním, že chce proměnit SKS v pouhý kulturní svaz (této kritice čelí již od publikování zmíněného článku *Pět cílů* z roku 2005) a označil rakouský list *Sudetenpost* (prezentující především názory rakouského SL) jako „*ein übler Miesmacher*“.³¹

Zachování kulturní identity sudetských Němců stojí však *nolens volens* v popředí běžné agendy SKS. Úkol otevřít (po dlouhé době plánů a koncepčních diskuzí) centrální Sudetoněmecké muzeum v Mnichově, a tak naplnit jeden z hlavních cílů nadace *Sudeten-deutsche Stiftung* je na pořadu dne, a to o to naléhavěji, že mizí ochota financovat, udržovat či dobrovolně pečovat o stovky více či méně kvalitních vlastivědných síní (*Heimatstuben*) či vyhnaneckých expozic v muzeích německých tzv. kmotrovských měst (*Patenstädte*). I vláda velké koalice zjevně očekává těžiště činnosti vyhnaneckých institucí právě v této

oblasti. Očekávané navýšení jejich rozpočtu po rozpadu rudo-zelené koalice v Berlíně se totiž uskutečnilo pouze v kulturní oblasti (o 1 milion EUR). B. Posselt se v tomto úsilí vyslovil pro úzkou spolupráci s českými institucemi, která by měla přinášet oboustranně prezentovatelné výsledky. Přitom velké naděje vkládá do spolupráce nově budovaných institucí v Mnichově a v Ústí nad Labem, například po vzoru již fungující kooperace mezi Egerland-Museum v Marktreidwitzu a muzeem v Chebu.³² V osobních rozhovorech se ovšem někteří sudetoněmečtí funkcionáři vyslovují i pro mnohem větší angažmá českého státu v péči o památky, archivy či muzea Němců z českých zemí, ba v jednotlivých případech zvažují i účelnost opětovného převozu některých fondů zpět do České republiky.

Z těchto rozporuplných signálů by česká strana mohla – pokud se pokusí o nadhled – „vydestilovat“ základní problém v současné činnosti sudetoněmeckých organizací: problém zachování a transformace sudetoněmecké poválečné kolektivní identity, jakoby dovršené vyhnáním a vysídlením z Československa a nyní, po 60 letech, možná nově nastavitelné kýženou historickou a kulturní integrací ve staré vlasti, a tak konečně zbavené traumatu identity formované viktimizací, nepřetržitým kultem obětí ve vlastních řadách. Rozpoznání tématu sudetoněmecké identity, v němž i po léta tradované radikální požadavky měly především identitotvornou, „cementující“ sílu, a transformace jejích budoucích obsahů a forem mohou být i klíčem k řešení zdánlivě neschůdných a nepopulárních politických rozhodnutí. A to na obou stranách hranic.

* * *

I z neúplné bilance ani ne jednoročního působení vlády velké koalice CDU/CSU a SPD je zřetelné, že základní dělicí čára v hodnocení německé minulosti a zejména jejích doposud instrumentalizovaných či vytěšňovaných kapitol (kam patří i veřejné vzpomínání na německé oběti druhé světové války a poválečného odsunu Němců), které se jako *pars pro toto* názorně artikuluje ve sporech mezi oběma základními koncepcemi *Centra proti vyhnání*, *respektive Evropské sítě Vzpomínka a solidarita*, nevede i nadále mezi jednotlivými politickými tábory, ale napříč německou společností a německými elitami. Téma, nyní detabuizované i v levé části politického spektra, nabývá nových rozměrů, nikoli ovšem nutně „hroživých“ z českého či polského pohledu. Pouze ten polský je samozřejmě širě vnímán, brán vážně, avšak v zásadě odmítán jako přexponovaný a „přikročený“ bizarními úkazy na polské vnitropolitické scéně poslední doby. Postoj český je vnímán (pokolikáté již?) jako opatrný a neutralistický, kdy *momentálně* je sudetoněmecká otázka jako diferenciativní či předvolební téma nepotřebná, a to i v dlouhotrvajícím českém politickém patu. Téma německých obětí se stává „normálním“ tématem kolektivní vzpomínky, stává se jedním z atributů již na začátku devadesátých let predikované „nacionální a státní normalizace“ sjednoceného Německa (Jürgen Habermas).

Politická sféra toto téma za rudo-zelených vlád poměrně elegantně „odstříhla“ od neúnosných a nepřijatelných majetkoprávních či teritoriálních požadavků, a tím je učinila přijatelnější i pro ty, kteří je například z důvodů svého levicového politického přesvědčení či z pouhé „politické korektnosti“ doposud vytěšňovali či minimálně neartikulovali. Teprve touto pozvolnou „depolitizací“ tématu německých obětí druhé světové války mu byla otevřena cesta k celospolečenské, konsenzuálně prožívané ritualizaci. Jeho další život již nebude výrazně ovlivňován střídáním centrálních německých vlád, respektive vládních konstelací, přinese zřejmě i četné nové fasety. Jedna z nich se vyjevuje již nyní – trend k „centralizaci“ veřejné vzpomínky na oběti války, který je částečně státní politikou (památník obětem Holocaustu v Berlíně), částečně vyvěrá z diskurzu v zájmových skupinách obětí a jejich potomků (Centrum proti vyhnání). Příkladů pro vznik či plánování mnoha „centrálních“, tedy o to více oficiálních, celospolkových institucí či expozic by bylo možné jmenovat samozřejmě mnohem více (*Langenbacher – Eigler, 2005, s. 15; Langenbacher, 2005, s. 106–134; Pauer, 2004, s. 128–140*).

Pouhý rok od nástupu vlády velké koalice tedy ukazuje, že morálně-historická dimenze německo-polských, německo-českých a dalších bilaterálních vztahů nezmizí, nýbrž spíše získá novou kvalitu. Díky proměnám dosavadních forem kolektivních vzpomínek na válku a její oběti připadne vládám a politické sféře spíše jen moderující funkce. V synchronii postupující *historizací* těchto vzpomínek a vzpomínkových rituálů se pak nutně transformuje – současně s odchodem poslední generace pamětníků – v pouhý referenční rámec (jeden z mnoha) soužití a komunikace mezi sousedními státy a jejich společnostmi, které si základní formát své sociability a existence budou obtížně vytvářet ve znamení zcela nových výzev a hrozeb (rizika globalizace a multietnizace postmoderních evropských společností). Jsem si ovšem vědom, že nepůjde o lineární proces; nečekané „návraty historie“ lze i v česko-německých vztazích tudíž predikovat i do budoucna a bude záviset na vyspělosti politických elit a médií na straně jedné a na kvalitě česko-německého „společenského zájmu“ na straně druhé (kde především evropská, bezpečnostní a energetická politika budou hrát konstitutivní roli), jak s nimi bude naloženo.

Z hlediska dlouhodobého působení budou však určující mnohem obtížněji postižitelné faktory, související s proměnami historického vědomí v jednotlivých společnostech a státech. I dnes je totiž přirozené napětí mezi *memory* a *history* stále nesmiřitelné, komplikované stále trvajícím nárokem na *objektivitu* (*historické vědy*), často ještě chápáné jako „národní“, proti němuž se úspěšně prosadila nevídaná pluralizace jednotlivých *historií* postmoderny a stále více se stírající, kdysi možná jasná hranice, mezi historií a literaturou, mezi vzpomínkou a vědou. Kolektivní paměť evropských národů vždy negovala – a bude tak zřejmě činit i nadále – „minulost“, doslova *uplynulost* svého předmětu, a bude poměrně dlouho trvat na jeho trvajícím „současnosti“. Nemiluje víceznačnost a multiperspektivitu, a tím je vlastně nejen ahistorická, ale i do značné míry *protihistorická*. Hraje-li významnou roli v postmoderních společnostech a ve tvorbě jejich identity obraz vlastních obětí, „*Culture of Victimization*“ (například v USA, v zemi tisíců minorit), pak to jistě platí i o švu staré a nové Evropy (tedy i mezi Němci, Poláky a Čechy), v hůře viditelných podloží její současné politické, hospodářské a společenské transformace. Už v těchto zjištěních, zpětně evidovaných již od publikací předválečných prací Maurice Halbwachse a nyní široce reflektovaných pro období postmoderny, je obsažena výzva k nové péči o minulost (*Halbwachs*, 1966, s. 56–73 a 297–390; *Hockerts*, 2001, s. 15–30).

¹ Tento text vznikl na předem zadané téma jako součást (respektive samostatný exkurz) projektu Ministerstva zahraničních věcí České republiky č. RM 01/09/06 Modifikace německé zahraniční politiky po zářijových volbách 2005 se zvláštním zřetelem na česko-německé vztahy, jehož hlavním řešitelem byl dr. Vladimír Handl, spoluřešitelem pak Mgr. Tomáš Nigrin (srovnej též Handl – Nigrin, 2006, s. 5–26).

² Zde zejména: „Zugleich bekennen wir uns zu der besonderen Verantwortung Deutschlands gegenüber Israel.“ [Současně se hlásíme ke zvláštní odpovědnosti Německa vůči Izraeli.] (Gemeinsam für Deutschland, 2006, s. 146.) „Deutschland steht aufgrund seiner Geschichte in besonderer Verantwortung für Israel. Wir bekräftigen das Existenzrecht Israels und das Recht seiner Bürgerinnen und Bürger, in sicheren Grenzen... zu leben.“ [Německo má vzhledem ke svým dějinám zvláštní odpovědnost vůči Izraeli.] (Gemeinsam für Deutschland, 2006, s. 157).

³ Tento pragmatický charakter měla zejména „odškodňovací“ jednání ve prospěch českých obětí nacismu (srovnej přehledně Kunštát, 2004, s. 100–110; Jelínek, 2002; Stránský – Feierabend, 2001 a jiné).

⁴ „Die Koalition bekennt sich zur gesellschaftlichen wie historischen Aufarbeitung von Zwangsmigration, Flucht und Vertreibung. Wir wollen im Geiste der Versöhnung auch in Berlin ein sichtbares Zeichen setzen, um – in Verbindung mit dem Europäischen Netzwerk Erinnerung und Solidarität über die bisher beteiligten Länder Polen, Ungarn und Slowakei hinaus – an das Unrecht von Vertreibungen zu erinnern und Vertreibung für immer zu ächten.“ [Koalice se hlásí ke společenskému i historickému zpracování nucené migrace, útěku a vyhnání. V duchu smíření chceme také v Berlíně dát viditelné znamení – ve spojení s Evropskou sítí Vzpomínka a solidarita a nejen s doposud zúčastněnými zeměmi Polskem, Maďarskem a Slovenskem –, které by připomínalo bezpráví vyhnání a vyhnání navždy odsoudilo.] (Gemeinsam für Deutschland, 2006, s. 132.)

⁵ Některá média tento pasus interpretovala jako snahu „vrazit klín“ mezi Polsko a Českou republiku, respektive Maďarsko, někdy i jako výraz dvojí opce, kterou údajně Česká republika ve vztahu k Německu či k Polsku má (a to i v aktuální evropské politice): „Představa, že by při tom mohlo Česko jako náhle nalezený, potíže

nedělající oblíbenec (případně naopak jako »polský spojenec«) něco získat, je zcestná. Bez dobrých vztahů mezi Polskem a Německem se nic nepohne. I Češi na tom mohou jen tratit.“ (Srovnaj Palata, 2006, s. 3.)

⁶ Viz Rede vom Bundespräsident Horst Köhler..., 2006. Je ovšem příznačné, že organizace vyhnanců v projevu viděly jednoznačný příklon prezidenta i spolkové vlády ke koncepci Evropské sítě Vzpomínka a solidarita; titulky příslušného článku v Sudetendeutsche Zeitung, Nr. 36 (2006), 8. 9. 2006, se tudíž v konfrontačním duchu táže: „Erinnerung auf deutsch oder auf polnisch?“ [Vzpomínka na německý či polský způsob?] Zároveň to byl ovšem vyhnanecský tisk, který právem kritizoval nepřesnost většiny domácích a zahraničních žurnalistů, kteří vyslali z místa konání zprávu, že spolkový prezident údajně podpořil Centrum proti vyhánění... Opak byl pravdou!

⁷ Můj interview s Michaelou Küchlerovou, referentkou pro střední a východní Evropu na Úřadu spolkové kanceláře (Bundeskanzleramt), Berlín, 21. 7. 2006.

⁸ A. Merkelová ve své (již povolební) přednášce na téma evropských hodnot v Bavorské katolické akademii v Mnichově dne 2. 11. 2006 přitom plně sdílela obavy papeže Benedikta XVI.: „Europa scheint ausgerechnet in der Stunde seines äusseren Erfolgs von innen leer geworden, gleichsam vor lebensdrohenden Kreislaufkrisen angewiesen an (geistliche) Implantate...“ [Evropa jako by se právě v hodině svého vnějšího úspěchu uvnitř vyprazdňovala a před životně nebezpečnou krizí svých oběhových orgánů byla odkazována na (duchovní) implantáty.] (Merkel, 2005, s. 1–4.)

⁹ Kancelářka v této souvislosti doslova prohlásila: „Deshalb sage ich an dieser Stelle ebenso kurz wie klar: Die Bundesregierung wendet sich gegen die jüngsten Versuche der Preussischen Treuhand, über den Klageweg Eigentumsrestitutionen durchzusetzen.“ [Proto na tomto místě stručně a jasně prohlašuji: Spolková vláda se staví proti nejnovějším pokusům Preussische Treuhand prosadit cestou žalob majetkové restituce.] (Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel..., 2006.) Toto i podobná prohlášení jistě byla usnadněna i skutečností, že všechny dosavadní pokusy uplatňovat na spolkové vládě kvůli jejím dosavadním vyjádřením v této věci regresní nároky zcela selhaly, především pak po zamítavém votu Spolkového správního soudu (listopad 2005), (viz můj interview s ing. Janem Sechterem, radou velvyslanectví ČR v SRN, Berlín, 20. 7. 2006).

¹⁰ Obsah tohoto dopisu shrnul E. Stoiber i ve své „ostře sledované“ řeči na 57. Sudetoněmeckých dnech v Norimberku, 4. 6. 2006 (viz níže).

¹¹ Moje osobní poznámky; srovnaj též Česko-německý fond budoucnosti, 2006, s. 6.

¹² Podle neoficiálních informací z léta roku 2006 počítá německá strana předběžně s dotací 12,5 milionu EUR, česká strana pak přibližně s 5 miliony EUR. Procedura zahrnutí těchto, byť jistě ne astronomických prostředků do příslušného rozpočtového zákona je ovšem zejména na německé straně poměrně vleklá a složitá.

¹³ O spíše „střednědobém“ horizontu další existence uvažuje Spolkové ministerstvo zahraničí i v případě smíšené Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků. Příslušné představy byly tlumočeny rovněž na zasedání této komise v Mojmiřovicích u Nitry dne 18. 3. 2003 (viz protokol zasedání komise, uložený v jejím sekretariátu i na MZV ČR).

¹⁴ Konference se konala pod názvem Češi a Němci v roce 2005: Co znamená 60 let míru a integrace v Evropě pro vzájemné česko-německé vztahy. 1. historický panel moderoval – nikoli sice z „ptačích“, ale alespoň z francouzské perspektivy – známý historik Etienne FranĀois. Během tohoto panelu byly kriticky bilancovány i dosavadní aktivity společné komise historiků, respektive komise pro učebnice. Řadu přetrvávajících problémů v historickém hodnocení minulosti naznačila rovněž diskuze o stále nedokončeném srovnávacím projektu poválečných evropských norem, týkajících se německého obyvatelstva.

¹⁵ Oficiální informace o činnosti fóra obsahuje samostatná webová stránka: www.diskusniforum.org

¹⁶ K tomu i můj rozhovor s Dr. Gereonem Schuchem (Deutsche Gesellschaft für ausländische Politik), Berlín, 20. 7. 2006.

¹⁷ Můj rozhovor s profesorem Williamem E. Patersonem, ředitelem Institute for German Studies v Birminghamu, Praha, 12. 9. 2006.

¹⁸ Termín Paketlösung pro tento soubor „vstřícných kroků“ použil dne 12. 5. 2006 v rozhovoru s autorem tehdy přirozeně dobře informovaný B. Posselt.

¹⁹ Interview s Petrem Bartonem, M.A., vedoucím Sudetoněmecké informační kanceláře v Praze, Mnichov, 13. 5. 2006.

²⁰ I při politické neschůdnosti oficiální návštěvy E. Stoibera v České republice navštívila před nedávnem First Lady Bavorska a sudetských Němců Karin Stoiberová (se svou matkou G. Bröckelovou) své rodiště na Karlovarsku. Cesta měla téměř „polooficiální“ charakter; během návštěvy v ČR obě dámy doprovázel karlovarský hejtmán Josef Pavel (ODS), (srovnaj Sudetendeutsche Zeitung, Nr. 14 /2004/, s. 1).

²¹ Ve svém projevu z 25. 1. 2006 se například E. Stoiber zmiňuje i o jednom z českých účastníků zasedání Sudetoněmecké rady v Mariánských Lázních v listopadu 2005 (šlo o V. Žáka, bývalého místopředsedu České národní rady v letech 1990–1992), který zde měl prohlásit: „Meine Meinung ist: Das Zentrum gegen Vertreibungen ist ein Zeichen der Normalität Deutschlands. Tschechische Intellektuelle nehmen daran keinen Anstoss. Deutschland hat das Recht, seiner Geschichte und seiner Opfer zu gedenken, ohne das von aussen hier dreingeredet werden soll.“ [Zastávám názor, že Centrum proti vyhánění je znamením normality Německa. Čeští intelektuálové se na něm nijak nepodílejí. Německo má právo vzpomínat na své dějiny a na své oběti, aniž by se mu do toho mělo mluvit zvenčí.] (Ansprache des Bayerischen Ministerpräsidenten Dr. Edmund Stoiber..., 2006, s. 12.)

- ²² Esenci přehnaně negativních očekávání na české straně vystihuje například tematická strana v deníku *Právo* z 1. 6. 2006 – Hruška, 2006, s. 3; Kovařík, 2006, s. 3. Viz též můj rozhovor s Franzem Olbertem, bývalým generálním tajemníkem sudetoněmecké Ackermann-Gemeinde, Mnichov, 11. 5. 2006.
- ²³ Jiří Paroubek charakterizoval Bavorsko jako „aussergewöhnlich leistungsfähigen Wirtschaftsstandort mit ausgezeichneten sozialen Errungenschaften“ [mimořádně výkonný hospodářský region s vynikajícími sociálními vymoženostmi], (*Süddeutsche Zeitung*, 31. 5. 2006).
- ²⁴ Viz též můj rozhovor s dr. Karlem Borůvkou, generálním konzulem České republiky v Mnichově, a s pracovníkem GK dr. Janem Hlouškem, Mnichov, 12. 5. 2006.
- ²⁵ Můj rozhovor s Andreou Domboisovou, Praha, 2. 5. 2005 (v rámci návštěvy delegace Saského zemského sněmu v Praze). Při posledních zemských volbách v říjnu 2004 získala sice CDU v tomto volebním obvodu neuvěřitelných 49,9 % hlasů, avšak zbytek si ostatní strany rozdělily takto: PDS – 20,1 %; NPĐ – 10 % (!); SPD – 7 %; FDP – 6,9 %; Strana zelených – 6,1 %.
- ²⁶ Srovnej též webové stránky frakce NPĐ v Saském zemském sněmu: www.npd-fraktion-sachsen.de, respektive centrální prezentaci na: www.npd.de, zaměřené ovšem na nejširší veřejnost a tudíž „politicky korektně“ zbavené nejobdivivějšího glossaria, které se spíše uplatňuje při interních akcích či demonstracích.
- ²⁷ Tuto hypotézu opírám i o detailní rozhovor s jedním ze členů spolkového představenstva SKS, který si nepřál být jmenován.
- ²⁸ V podobném duchu oslovil – tentokrát českou veřejnost – v interview s Prámem i další známý německý historik Philipp Ther (srovnej Ther – Hruška, 2006, s. 5).
- ²⁹ Ralph Giordano, německý Žid původem z východního Pruska, proslul v historických polemikách 60.–80. let především svou nemilosrdnou tezí o tzv. druhé německé vině, spočívající v dlouhotrvajícím potlačování reflexe hnědé minulosti na základě „konstrukčních chyb“ při zrodu poválečné Spolkové republiky (srovnej Woltenberg /Hrsg./, 1989, s. 9–17).
- ³⁰ Moje poznámky z auditoria panelové diskuze, Norimberk, 3. 6. 2006.
- ³¹ Moje poznámky z auditoria panelové diskuze, Norimberk, 3. 6. 2006.
- ³² Můj rozhovor s B. Posseltem, Mnichov, 12. 5. 2006.

Prameny a literatura

Primární prameny

- Aide-mémoire o zřízení Česko-německého diskuzního fóra (29. prosince 1997).
- Aide-mémoire o další činnosti Česko-německého diskuzního fóra (9. září 2004).
- Ansprache des Bayerischen Ministerpräsidenten Dr. Edmund Stoiber anlässlich des Festaktes zum 20jährigen Jubiläum des Sudetendeutschen Hauses am Mittwoch, 25. 1. 2006 in München, Bayerische Staatskanzlei-Pressstelle, 25. 1. 2006.
- Antwort der Bundesregierung auf die kleine Anfrage der Abgeordneten Ulrich Adam, Günter Baumann, Veronika Bellmann, weiterer Abgeordneter und der Fraktion der CDU/CSU (Drucksache 15/4770) – Deutscher Bundestag, Drucksache 15/4827 vom 15. 2. 2005.
- Česko-německý fond budoucnosti (2006). Výroční zpráva 2006. Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2006. Tato i veškeré starší výroční zprávy jsou též k dispozici na: www.fondbudoucnosti.cz
- Gemeinsam für Deutschland (2006). Mit Mut und Menschlichkeit. Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD. Berlin: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 2006.
- Rede des Bayerischen Ministerpräsidenten Dr. Edmund Stoiber, Sonntag, 4. Juni 2006, Messezentrum. 57. Sudetendeutscher Tag Nürnberg, Pressestelle.
- Rede vom Bundespräsident Horst Köhler beim Tag der Heimat des Bundes der Vertriebenen, Berlin, 2. 9. 2006, plné znění viz <http://www.bundespraesident.de/-,2.632658/Rede-von-Bundespraesident-Hors.htm> (přístup: 19. 9. 2006).
- Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel auf der Veranstaltung der CDU/CSU-Bundestagsfraktion „60 Jahre Vertreibung – 60 Jahre Wege zur Versöhnung“. Berlin: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 18. 9. 2006.

Literatura

- Broder, Henryk M. (2006): Holocaustneid. Die Sudetendeutschen wollen auch Opfer eines Völkermordes werden. Der Tagesspiegel, 2. 6. 2006.
- Halbwachs, Maurice (1966): Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen. Berlin: Luchterhand, 1966.
- Hanák, Jiří (2006): Nabídka. *Právo*, 18. 5. 2006.
- Handl, Vladimír (2004): Česká politika vůči Německu. In: Pick, Otto – Handl, Vladimír (eds.): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 71–81.
- Handl, Vladimír (1998): Die Tschechisch-deutsche Erklärung von 1997: Politisches Ende eines schwierigen historischen Kapitels? *WeltTrends*, 6. Jahrgang (1998), Nr. 19, s. 9–26.
- Handl, Vladimír (2003 a): From the burden of the Past to the Promise of the Future: The Czech View of the German Neighbour. In: Dettke, Dieter (ed.): *The Spirit of the Berlin Republic*. New York: Berghahn, 2003, s. 217–234.

KONZULTACE: ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY

- Handl, Vladimír (2003 b): Německý multilateralismus a vztahy ke státům visegrádské skupiny. *Mezinárodní vztahy*, ročník 38 (2003), číslo 1, s. 5–27.
- Handl, Vladimír (2000): *Ungleiche Partner. Deutschland – aus tschechischer Sicht gesehen*. In: Czada, Roland – Wollmann, Hellmut (Hrsg.): *Von der Bonner zur Berliner Republik*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2000, s. 228–250.
- Handl, Vladimír – Nigrin, Tomáš (2006): Německá zahraniční politika mezi pragmatismem a europeizací. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), číslo 4, s. 5–26.
- Hartmanová, Lenka (2006): Aplikace jazykového práva a jazykové politiky při ochraně menšin v SRN. Na příkladu sporu lužickosrbských obcí Crostwitz a Radibor se státem Sasko v letech 2001–2006. Diplomová práce obhájená v Ústavu germánských studií Filozofické fakulty UK. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2006.
- Hockerts, Hans-Günter (2001): Zugänge zur Zeitgeschichte: Primärerfahrung, Erinnerungskultur, Geschichtswissenschaft. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 28 (2001), s. 15–30.
- Hochfeld, Katharina (2004/2005): Metaphors in the German Discours about Czech-German Relations. *Perspectives, The Central European Review of International Affairs*, No. 23 (Winter 2004/2005), s. 61–76.
- Hruška, Blahoslav (2006): Sudetoněmecké dny letos v agresivním duchu. *Právo*, 1. 6. 2006.
- Hülsse, R. (2003): Sprache ist mehr als Argumentation: Zur wirklichkeitskonstruierenden Rolle von Metaphern. *Zeitschrift für internationale Beziehungen*, 10. Jahrgang (2003), Nr. 3, s. 211–246.
- Jelínek, Tomáš (2002): *Odškodnění nuceně nasazených*. Nucená práce pro německé hospodářství za 2. světové války a cesta k její kompenzaci. Magisterská práce obhájená na Fakultě sociálních věd UK. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2002.
- Jeřábek, Martin (2006): *Deutschland und die Osterweiterung der Europäischen Union*. Dizertace obhájená na Fakultě sociálních věd UK. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2006.
- Kopeček, Michal – Kunštát, Miroslav (2003): „Sudetoněmecká otázka“ v české akademické debatě po roce 1989. *Soudobé dějiny*, ročník 10 (2003), číslo 3, s. 293–318 a 442–443.
- Kovařík, Jan (2006): Část vysídlených kruhů chce obrátit naruby fakta o válce. *Rozhovor s prof. dr. Václavem Pavlíčkem*. *Právo*, 1. 6. 2006.
- Kozel, Hajko (2006): Česko-německé vztahy potřebují silnou levicovou spolupráci. *Haló noviny*, 22. 9. 2006.
- Kunštát, Miroslav (2004): Češi, Němci a Slováci v nové střední Evropě. Stará sousedství a nové možnosti střeďoevropské spolupráce. Dizertace obhájená na Fakultě sociálních věd UK. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2004.
- Kunštát, Miroslav (2001): Faktor minulosti v současných česko-německých vztazích. *Mezinárodní politika*, ročník XXV (2001), číslo 11, s. 6–8.
- Kunštát, Miroslav (1998): Německo a Česká republika. In: Pick, Otto – Handl, Vladimír – Hon, Jan (eds.): *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od roku 1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 197–214.
- Kunštát, Miroslav – Řezanková, Ivona (eds., 1998): *Česko-německé vztahy po pádu železné opony*. Dokumentace k česko-německým vztahům 1989–1997. Sešity Rady pro mezinárodní vztahy, sešit 1. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1998.
- Langenbacher, E. (2005): Moralpolitik versus Morapolitik. Recent Struggles over the Construction of Cultural Memory in Germany. *German Politics and Society*, Vol. 23 (2005), No. 3, s. 106–134.
- Langenbacher, E. – Eigler, F. (2005): Memory Boom or Memory Fatigue in 21st Century Germany? *German Politics and Society*, Vol. 23 (2005), No. 3, s. 3–16.
- Marcowitz, R. (2005): Von der Diplomatiegeschichte zur Geschichte der internationalen Beziehungen. Methoden, Themen, Perspektiven einer historischen Teildisziplin. *Francia. Forschungen zur westeuropäischen Geschichte*, 32. Jahrgang (2005), Nr. 3, s. 75–100.
- Merkel, Angela (2005): Europas Werte in einer globalen Welt. Zur Debatte. *Themen der Katholischen Akademie in Bayern*, Nr. 7 (2005), s. 1–4.
- Palata, Luboš (2006): Varšava v době ledové. *Polsko a Německo: konec starých zlatých časů*. *Respekt*, ročník 17 (2006), číslo 38, s. 3.
- Pithart, Petr (2004): Offene Türe zu den Nachbarn. *Süddeutsche Zeitung*, 15. 5. 2004 (vyšlo též česky v deníku *Právo*, 17. 5. 2004).
- Posselt, Bernd (2005): Fünf Ziele. *Sudetendeutsche Zeitung*, Nr. 1 (2005), s. 1–2.
- Prantl, Heribert (2006): Eisiges Motto. Unversöhnliche Töne zum Pfingsttreffen der Sudetendeutschen. *Süddeutsche Zeitung*, 3. 6. 2006.
- Schuch, Gereon (2006): Neue Zeiten, neue Debatten. Bilaterale Konferenzformate geraten in die Krise. *Internationale Politik*, 61. Jahrgang (2006), Nr. 6, s. 52–53.
- Schulze-Wessel, Martin (2006): Was ein Völkermord ist – und was nicht. *Süddeutsche Zeitung*, 29. 5. 2006.
- Stránský, Oldřich – Feierabend, Vladimír (2001): *Projekt humanitární pomoci Česko-německého fondu budoucnosti*. Praha: Česká rada obětí nacismu, 2001.
- Ther, Philipp – Hruška, Blahoslav (2006): Z pojmu genocida se stává prostředek zviditelňování. *Právo*, 19. 5. 2006.
- Vašíček, Aleš (2006): Extrémní pravice po sjednocení Spolkové republiky Německo. Magisterská práce obhájená na Fakultě sociálních věd UK. Praha: Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, 2006.

- Wollenberg, Jörg (Hrsg., 1989): Niemand war dabei und keiner hat's gewusst. Die deutsche Öffentlichkeit und die Judenverfolgung. München: Piper, 1989.

Poznámka

Autor děkuje na tomto místě oběma recenzentům za jejich cenné podněty a připomínky, především však JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc., za průběžnou a fundovanou „vnitřní oponenturu“ tohoto textu, jenž vznikl jako součást grantu MZV ČR č. RM 01/09/06 Modernizace německé zahraniční politiky po zářijových volbách 2005 se zvláštním zřetelem na česko-německé vztahy.